

PARALELNI SLALOM ILI ZARANJANJE U DISKURS

Marina Kovačević - Lada Badurina **RASLOJAVANJE JEZIČNE STVARNOSTI**

(Biblioteka Dometi, nova serija, knjiga 138
Izdavač: Izdavački centar Rijeka, Rijeka 2001.
Suizdavač: Filozofski fakultet Rijeka)

Velika edicija Biblioteke *Dometi* Izdavačkoga centra Rijeka velika je ne samo po broju naslova kojima se od kraja sedamdesetih godina 20. stoljeća kontinuirano predstavlja hrvatskoj javnosti, nego i posebno po zanimljivim temama. Više je raznih područja koje obrađuju ova izdanja, između kojih su društveno i humanističko područje obilježili većinu knjiga. U tome je filološko usmjerenje jedno od znanstvenih područja koje ova edicija sustavno prati, pa je logično da je veći broj nastavnika Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Rijeci objavio svoje radove te da se Filozofski fakultet u Rijeci povremeno pojavljuje kao suizdavač.

Pred nama je sada knjiga profesorica Odsjeka za kroatistiku dr. sc. **Marine Kovačević** i dr. sc. **Lade Badurine** naslovljena *Raslojavanje jezične stvarnosti*. Autoricama se u sastavljanju poglavlja *Multimedijalni diskurs* pridružuje i **Cecilija Jurčić** kao suradnica.

Raslojavanje jezične stvarnosti razlikuje se od drugih znanstvenih radova kojima se pristupa jezičnoj razudbi, i to iz više razloga. Prvi je svakako činjenica da su knjigu pisale dvije autorice te da je tekst koji je pred nama rezultat njihova samostalnoga rada, ali i zajedničkoga, rezultat svojevrsnoga dopisivanja, u oba značenja te riječi - kao vođenja prepiske s kime, odnosno pisanja i odgovaranja na

pisma, ali i kao dodavanja dijelova teksta na napisan tekst. Takva metodologija nije nepoznata, ali ni često rabljena, jer je puna zamki. Naime, valja zadržati svoju autorsku osobnost i istovremeno svoja znanja i razmišljanja podijeliti s drugim, što nije uvijek lako. O mogućnostima i načinima zajedničkoga rada autorice u *Predgovoru* donose intrigantan zapis, na koji svakako upućujem čitatelje prije ulaska u analize diskursa.

Drugi je razlog (naoko) tehničko koncipiranje knjige kao najmanje tri teksta. Jedan je, i to najznačajniji, svakako, glavni tekst knjige, ali će zahtjevan čitatelj zasigurno prići čitanju brojnih i obilnih bilježaka, kojima se nudi drugi sustavan tekst o temi knjige te napose o stavovima drugih autora, iz hrvatske i svjetske stručne literature. Treći, vrlo funkcionalan sloj ove knjige jesu zapisi termina na marginama, kako glavnoga teksta, tako i, što je manje uobičajeno, bilježaka. Čitaju li se ove sintagme samostalno, dobiva se "kratka verzija knjige", svojevrsni kostur sazdan od ključnih riječi. Naravno, sva tri sloja čitanja dio su nastojanja autorica da čitatelj prodre u njihov način razmišljanja i njihovo poimanje polja diskursa.

Tako je i samo strukturiranje knjige postalo poruka o složenosti svakoga

diskursa, odnosno poruka o upitnosti postojanja jednostavne tipologije pisanih i govorenih jezičnih ostvaraja.

Knjiga je podijeljena u šest poglavlja, nakon kojih slijedi vrlo bogat popis domaće i strane stručne i znanstvene literature (140 naslova), zatim vrlo koristan *Tematski glosarij* i kratko *Kazalo imena*.

Prvo nas poglavlje - *Vertikalna i horizontalna raslojenost polja diskursa* - uvodi u proučavanje diskursa, više navodeći teme za razgovor i otvarajući probleme, nego donoseći odgovore. Iznošenje razlika u definiranju pojma diskursa, pa time i uspostavljanja različitih klasifikacija u tradicionalnoj i suvremenoj literaturi, u funkciji su predstavljanja termina *polje diskursa* i njegove složene klasifikacije, kao jednoga mogućeg pogleda na jezičnu raslojenost. Naime, time autorice ne niječu mogućnost tradicionalnome pristupu standardnome jeziku kroz klasifikaciju na funkcionalne stilove, ali drže nužnim redefinirati pojmove. Prvenstveno to valja učiniti zbog nesveobuhvatnosti funkcionalnostilskoga pristupa i ranije raspravljane u stručnoj literaturi, ali i zbog novih komunikacijskih modela dijelom uzrokovanih pojavom novih medija, a dijelom svakako i generacijski obilježenih.

Izdvojimo neke pojmove koje ovo uvodno poglavlje donosi, a bez čijega razumijevanja nema ni razumijevanja analize koja slijedi: *diskurs, funkcija, plan, domena, polje diskursa, diskursni tip (žanr), stil...* Autorice jasno definiraju sve elemente svoga pojmovnika, uključujući i neka pojmovna preklapanja (npr. *domena : diskursni tip*), pa u ovome prikazu na to upućujemo čitatelje. Izdvajamo samo *dinamičnost* kao

osnovno obilježje polja diskursa, jer iz toga proizlazi i složenost analize jezične stvarnosti u ovoj knjizi.

Iz tako uspostavljenoga modela logično je nastala potreba za promatranjem raslojenosti polja diskursa istovremeno s dvostrukoga motrišta - horizontalnoga i vertikalnoga. Bit je u *istovremenosti pristupa*, jer je *horizontalna* raščlamba nužna stoga što funkcije generiraju domene, a *vertikalna* stoga što mediji generiraju planove.

Između polazišta za analizu autorice *jezičnoj kompetenciji* pridružuju *komunikacijsku kompetenciju* (ne zanemarujući ni *stilističku kompetenciju*), pokazujući time da poznaju i u potpunosti prihvaćaju osnovne spoznaje u teoriji komunikacije koja sustavno naglašava kompetencijsku višeslojnost. Dalje upućuju na globalnu i pojedinačnu pragmatičku razinu te uza nj vezan izbor *jezične strategije*. Kako smo u literaturi češće susretali analize jezičnih strategija vezane uz učenje stranoga jezika, pozdravljamo naglašavanje slobode i ograničenja u izboru jezičnih strategija i u izvornih govornika.

Poglavlje završava pregledom funkcionalnih stilova u tradicionalnoj funkcionalnoj stilistici i u novoj dvostrukoj klasifikaciji ukupnoga polja diskursa, naglašavajući praznine u tradicionalnom modelu, a sveobuhvatnost predloženoga klasifikacijskoga modela. Sve to vodi interdiskursnim i intradiskursnim pretapanjima, kojima je na kraju knjige posvećeno jedno cijelo poglavlje.

Središnje je i najduže poglavlje naslovljeno *Raslojavanje polja diskursa na jezične planove (Razgovorni diskurs i pisani diskurs)*. Već je u prethodnome

odjeljku jasno označeno uspostavljanje planova jezičnoga raslojavanja kao nužnost što proizlazi iz različitosti pisma i govora kao medija ostvarivanja jezika. Vertikalno je raslojavanje jezične djelatnosti provedeno s obzirom na govoreni i pisani medij, koji omogućuju realizacije svih diskursnih tipova, pa se dalje ulazi u raščlambu pisanoga i govorenoga jezika, odnosno pisanih i govorenih tekstova. Zaista je nužno za svakoga sudionika u komunikaciji poznavati različitosti organizacije pisanoga i govorenoga jezika, što autorice kasnije opisujući jezične strategije nazivaju situacijom pisma i situacijom govora. Neke se opisane značajke vezuju više uz jedan od planova (npr. vrednote govornog jezika uz govorni plan), ali većina ih je vezana i uz pisanost i uz govorenost, naročito koherentnost i kongruentnost teksta.

U jednoj od poduljih bilježaka autorice se upuštaju u analizu elektroničke komunikacije, prvenstveno u analizu elektroničke pošte, koja interakcijom svojih parova obilježja (javnost : privatnost; formalnost : neformalnost i dr.) nudi mogućnost promatranja elemenata govorenoga u ovome, formalno gledano, pisanome diskursu.

Analiza funkcionalne sintakse razgovornoga diskursa intrigantna je tema, ovdje usmjerena prvenstveno na govorne činove, ali i uopće na konverzacijske odnose. Stoga je rezultirala skicom konverzacijske sintakse i konverzacijskih modela, iznesenom u pet točaka, ali će neke možda biti još zanimljiviji pregled tipova odstupanja od osnovne konverzacijske sintakse. Naime,

naše nam iskustvo sudionika komunikacije kazuje da realizaciju govornoga plana obilježava više slobode i nepripremljenosti, pa je očekivano povremeno (a u nekih govornika i često) odstupanje od osnovnoga sintaktičkog modela.

Slijedi analiza strukture administrativnoga teksta, i kao diskursnoga tipa, i kao analiza konkretnih primjera. Neupitna je prodornost administrativnoga diskursa i njegov utjecaj na sve tipove pisanih tekstova, ali nažalost i na plan govora.

Posebno je zanimljivo poglavlje posvećeno *Javnom diskursu*. Sferu javne uporabe jezika predstavlja publicistički diskurs. Premda on nije i sveukupan jezik javne komunikacije, najbolji je izbor za prikazivanje javne funkcije jezične komunikacije. Naime, ako pogledamo ostale diskursne tipove obilježene javnošću, možemo vidjeti da su npr. politički i sakralni diskurs, u odnosu na publicistički, ograničeniji i tematski i ideološki i pragmatički, da o čvrstim jezičnim formama i kompoziciji u sakralnome diskursu i ne govorimo. Stoga je publicistički diskurs, premda s jednim ograničenjem - a to je nužna posredovanost medijem, ipak najbolji izbor za predstavljanje značajki javne komunikacije. Zanimljiva su razmišljanja o jezičnoj demokratičnosti i purističkim tendencijama u publicističkom jeziku, koja su samo na prvi pogled antipodi. Autorice na primjerima iz hrvatske novije novinske prakse izdvajaju sinonimijske parove, leksičke inovacije i ideologeme, interpretirajući neke konkretne primjere. Ne čudi stoga da utvrđuju osim opće društvene funkcije i jezičnoedukacijsku funkciju publicističkog diskursa.

Autorice u sljedećem poglavlju, naravno, dolaze i do domenâ diskursa kojim se u svojem stručnom radu najviše okreću, pa progovaraju o temeljnim pitanjima akademskoga diskursa, jezika znanosti te napose o jeziku znanosti o književnosti. Da se radi o posebnostima, pokazuje i naslov poglavlja - *Specijalni diskurs*. Promatrajući njihov rad godinama, mogu reći da je upravo ovo područje ono o kojemu su objavile više radova i svakim pomicala granice i na teorijskom i na praktično-analitičkom planu.

Prvo se definira specijalni diskurs, stupnjevi specijaliziranosti i određuju njegove domene. Tako se akademski diskurs kao polazni pojam jezika znanosti nužno realizira kao neki primijenjeni diskurs, ovisno o znanstvenome području u čijoj je funkciji. Pokušava se odgovoriti na temeljna pitanja jezika znanosti s obzirom na njihov predmet i funkciju. U tome je kontekstu istaknuta metajezičnost jezika znanosti, kao izrazito artificijalne tvorevine. Autorska su oprimjerenja akademskoga diskursa jezik znanosti o književnosti i njegov odnos prema jeziku književnosti. Pred čitatelja se iznosi čitav objektivističko-subjektivistički kompleks, imanentan književnoznanstvenom promišljanju, koji zapravo usložnjuje analizu polja književnoznanstvenoga diskursa. U toj analizi pomažu prinosi kognitivne znanosti o metaforičnosti procesa mišljenja, pa možemo govoriti o metaforizaciji i demetaforizaciji jezika znanosti, što je izravno vezano i uz terminologijske procese u jeziku.

Poglavlje *Multimedijalni diskurs* napisale su autorice u suradnji s mladom

kolegicom Cecilijom Jurčić. Tekst je usmjeren intrigantnome području koje su omogućili novi tehnološki pronalasci i nove mogućnosti komuniciranja. Više od jezične kompetencije ovdje se promatra komunikacijska kompetencija, a posebno mjesto u tome zauzima jezik reklama. Naglašava se intertekstualnost i interdiskurzivnost jezika reklame, potreba za poznavanjem konotacija reklamnih poruka, recipijentova spretnost u iščitavanju igri riječi, a zanimljivo je raskrinkavanje mimikrije reklamne poruke. Naravno, bujanje diskursnoga polja odvelo nas je od reklame do potrebe za analiziranjem hiperteksta, interaktivne književnosti i drugih sličnih, a uvijek različitih, prožimanja planova, domena, medija i strategija.

A upravo je posljednje poglavlje ove zanimljive knjige posvećeno *Intradiskurzivnim i interdiskurzivnim prožimanjima*. (Autorice u knjizi govore o interdiskurzivnim i intradiskurzivnim pretapanjima i gibanjima, dok ovdje rabe termine interdiskurzivna i intradiskurzivna prožimanja, što može zbuniti čitatelja.) U ovome se zaključnome dijelu knjige pokazuju brojna prožimanja između domena i planova, zatim intermedijalna pretapanja, a autorice se posebno posvećuju pojašnjavanju pojma intertekstualnosti, kako implicitne, tako i eksplicitne. Naravno, kako naslov poglavlja kazuje, dinamičnost polja diskursa ovdje se pokazuje i kao kretanje unutar jednoga diskursnog tipa - *intradiskurzivno*, i među različitim diskurzivnim tipovima - *interdiskurzivno*.

Na kraju se donosi niz primjera, točnije jedanaest tekstova, s pratećim

analizama, kojima se upozorava na intertekstualna i intermedijalna prožimanja i pretapanja.

U zaključku možemo reći da je ovaj autorski strukturalni, poststrukturalni i postmoderni pristup tekstu i diskursu, kako to naznačuje recenzentica Marina Katnić-Bakaršić, upravo ovom metodološkom složenošću uspio pokazati pretapanja diskursnih tipova. To je potpuno u skladu s mišljenjem drugoga recenzenta, Ive

Pranjковиća, koji ovu knjigu vidi kao pokušaj integralnoga pristupa problematici jezičnoga raslojavanja. Na nama je da se, ako nismo u prvome čitanju "pohvatali sve konce" u knjizi Marine Kovačević i Lade Badurine, vratimo bilješkama na marginama, koje će nam poslužiti kao pomoć u ponovnom listanju ove knjige. Jer, ovo jest knjiga za višekratno čitanje i listanje.

Diana Stolac

HRVATSKI FRAZEOLOŠKI RJEČNIK

*Antica Menac, Željka Fink-Arsovski,
Radomir Venturin, HRVATSKI
FRAZEOLOŠKI RJEČNIK,*

(Naklada Ljevak, Zagreb, 2003.)

Izdvajanje frazeologije iz leksikologije i njezino osamostaljivanje inicirao je sredinom minulog stoljeća Viktor Vladimirovič Vinogradov jednim poglavljem u knjizi u kojem je progovorio o osnovnim tipovima frazeoloških jedinica. Antica Menac je dvadesetak godina nakon toga pionirskog rada na području frazeologije, primjenjujući ruske teorijske postavke, pokrenula razvoj frazeologije u hrvatskome jezikoslovlju. Kao jezikoslovna, ali i kulturološki višeslojna disciplina, frazeologija je ubrzo pobudila veliko zanimanje što je rezultiralo brojnim istraživanjima na teorijskoj i praktičnoj razini, i objavljenim radovima

koji su frazeološkim pitanjima pristupali s različitih polazišta. U tridesetogodišnjemu razvoju hrvatske frazeologije posebno mjesto pripada jednojezičnim, dvojezičnim i višejezičnim frazeološkim rječnicima. Oni su ne samo pokazatelji teorijskih i praktičnih spoznaja na području frazeologije, nego su i prijeko potrebna osnova za daljnja istraživanja. U tom kontekstu treba spomenuti rječnike većega opsega: *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* Josipa Metešića (Zagreb, 1982), *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik* (Zagreb, 1979., 1980) u redakciji Antice Menac i *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik* (Zagreb, 1988) u redakciji Josipa